

I g o r D a n i š

NEREÁLNE OČAKÁVANIA

ekonomika, politika, spoločnosť,
migrácia, vzdelávanie

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

I g o r D a n i š

NEREÁLNE OČAKÁVANIA

ekonomika, politika, spoločnosť,
migrácia, vzdelávanie

Copyright @ Igor Daniš
Illustrations @
Cover design @ Jana Satková, 2018

© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov,
spol. s r. o., Bratislava 2018
e-mail: vsss@stonline.sk; <http://www.vsss.sk>

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov

Igor Daniš: Nereálne očakávania (ekonomika, politika, spoločnosť,
migrácia, vzdelávanie)

Zodpovedný redaktor: PhDr. Eva Sisková

Sadzba: Jana Satková

Tlač: P+M Turany

Prvé vydanie

Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8202-028-4

I g o r D a n i š

NEREÁLNE OČAKÁVANIA

ekonomika, politika, spoločnosť,
migrácia, vzdelávanie

Obsah

I. Ekonomickým rastom do záhuby	13
Nereálne očakávania ekonomického rastu a história	13
Krátkodobý, strednodobý a dlhodobý rast a technologický pokrok	15
Expanzívna monetárna politika a finančný sektor ako záruka trvalého ekonomického rastu: Šok a prebudenie v roku 2008	18
Čo je rast?	24
Absurdity a paradoxy rastu, spotreby a ekonomiky	31
SS ekonomika	40
<i>Prvé S – Švindľovanie (swindle)</i>	40
<i>Druhé S – Mrhať (squander)</i>	42
Ekonómia, kapitalizmus, konkurencia, hodnota a mzdy	42
Ako sa bude reálne zabezpečovať ekonomicky rast	47
Alternatíva: Pomaly ďalej zájdeš	54
 II. Pasca prerozdelenia: štátny a verejný sektor	 57
Všeobecná charakteristika a náčrt riešení	57
Lži a premyslené búranie sociálneho štátu	64
Demokracia kontra ekonomika: štátny alebo súkromný vlastník	67
Máme nízke či vysoké dane?	70
Verejný sektor: Prepúšťanie vedie k ďalšiemu úpadku	72
Priestor na zvyšovanie daňových sadzieb	73
Pasca dôchodkovej reformy	77
Pasca participatívneho rozpočtu	80
Nástrahy spoločného vlastníctva – družstevné a zamestnanecké akcie	83
 III. Pasca transformácie: Slovensko – omyly a zbožné prania	 88
Spackané ekonomické dobíhanie	88
Mýtus o transformácii	92
Bude Slovensko niekedy bohaté?	94

Korupcia – výraz mentality národa	96
Spoločnosť opäť bez ideálov – politické nereálne očakávania, zradená a predaná sloboda	98
V klieštach marazmu: Jeden krok vpred, tri kroky vzad	100
Sloboda a spravodlivosť – ako ďalej?	103
IV. Pasca dobiehania: podnety pre hospodársku politiku, ekonomický rast a riešenie nezamestnanosti na Slovensku	105
Zmena komplikovaného systému zdanenia orientovaného na (zdanenie) prácu(e)	105
Cestovný ruch – veľký potenciál a okamžitý prínos. Nevyhnutná zmena myslenia.	109
Nezamestnanosť na Slovensku – skôr kultúrne než ekonomické príčiny	110
Prečo sa líšime od severských krajín?	119
Vyriešia sa nové neočakávané problémy a naplnia sa optimistické očakávania na začiatku roka 2018 alebo príde kríza?	121
V. Pasca krajiny: Nereálne a mylné očakávanie rozvoja ekonomiky Grécka (a iných podobných ekonomík)	128
Veľkosť prepadu a príčiny gréckej ekonomickej krízy	128
Navrhované riešenia	132
Veľkosť dlhu a sporné body	135
VI. Pasca migrácie	137
Existenciálna a sociálna interpretácia príčin prisťahovalectva	137
Mainstreamová interpretácia príčin migrácie do Európy a v Európe	139
Fakty z jednotlivých štátov Európy	141
Dlhodobé riešenia a klimatická zmena	150

VII. Pasca športu: športový šoubiznisový priemysel ako opak ducha športu a sociálnosti	155
Šport a sociálny štát	155
Financovanie športu na Slovensku , štát a mestá	159
Záver	161
VIII. Pasca vzdelania: Koniec jednej éry vo vzdelávaní?	163
Komplexná a vleklá kríza v slovenskom základnom, strednom a vysokom školstve s niektorými návrhmi riešení	163
<i>Výška miezd</i>	164
<i>Byrokracia pod rúškom liberalizácie a kvality</i>	164
<i>Financovanie a disciplína</i>	165
<i>Kvalita výučby a múdri, slabí a drzí žiaci</i>	166
<i>Aké zmeny potrebujeme?</i>	172
<i>Vysoké školstvo – liberalizácia a deformácia univerzít</i>	174
Metamorfóza vedy a jej adekvátne postavenie v spoločnosti	181
Slovenská suverenita vo vzdelanosti a na knižnom trhu v nedohľadne	185
<i>Limity malého trhu, pretrvávajúca závislosť od českého jazyka a neefektívne granty</i>	185
<i>Kanóny svetovej literatúry nedostupné v slovenskom jazyku</i>	186
<i>Kritériá výberu</i>	188
<i>Možné riešenia</i>	189
<i>Slovenská literatúra</i>	189
<i>Nechýba nám moderná národná knižnica?</i>	190
<i>Slovenská literatúra v zahraničí, podpora a jej kvalita</i>	191
<i>Zhrnutie</i>	192
IX. Diverzizmus, krehká sloboda a kríza kritického informovania	193
Diverzizmus– totálne odcudzenie a nový poriadok	193
Damoklova sloboda	195
Kríza kritického informovania a reálne očakávanie diktatúry	196

ÚVOD

Predkladaná kniha Nereálne očakávania je odborno-esejistická publikácia zahŕňajúca rôzne témy súčasnej ekonomiky a spoločnosti. Nie je to klasická odborná publikácia, ako aj spôsob písania, argumentácie či výber tém má bližšie k politickej ekonómii. Je určená odbornej i širšej odbornej a laickej verejnosti. Viacero predkladaných tém môže zaujať čitateľov z rôzneho spektra spoločnosti.

Spojivom celej knihy sú nereálne očakávania. Očakávania, ktorá dávame do mnohých udalostí v ekonomike a spoločnosti. Základnou témou je ekonomický rast, ktorý si už nevieme ani predstaviť bez neustáleho trvalého rastu. Ak sa nám tieto očakávania neplnia, ekonomika je vystavená šokom a prudkým pádom. Lenže, sú očakávania neustáleho vyššieho ekonomického rastu založené na historických faktoch a reálnych predpokladoch národných ekonomík? Nehýbeme s rastom ekonomiky umelo? Môže sa ekonomika zastaviť? Je neustály rast vo všeobecnosti vhodný pre životné prostredie vzhľadom na neustály nárast obyvateľstva na Zemi? Môžeme neustále podporovať rast expanzívnu monetárnu politikou alebo znižovaním daní? Skutočne pohýňajú ekonomický rast?

Druhou témou je verejný sektor, prerozdelenie a polemika o zlyhaní sociálneho štátu. Môže sa verejný sektor neustále zmenšovať? Skutočne to pomáha rastu? Čo nás čaká? Ďalšou témou je slovenská spoločnosť, a to najmä nereálne očakávania, ktoré sme spojili s transformáciou ekonomiky a spoločnosti po páde centrálne ria-

denej ekonomiky a vlády jednej strany (komunistickej strany) a s doterajším nevyrovnaním sa vyspelým západným ekonomikám, najmä v oblasti miezd. Ďalším nereálnym očakávaním, ktoré sa spája s ľavicovo zmýšľajúcimi ekonómami je spoločné vlastníctvo, hlavne družstevné. Na Slovensku nie je príliš rozvinuté. Veľké očakávanie skončilo u nás fiaskom – spoločné vlastníctvo podnikov v rámci kupónovej privatizácie. Nereálne očakávania sú spojené s vývojom gréckej ekonomiky, ako aj nereálnych analýz a príčin jej krízy. Nie je to len o Grécku, ale o všetkých menej vyvinutých, zadrhávajúcich sa ekonomikách naprieč všetkými kontinentmi (zvlášť v Latinskej Amerike). Ďalšou témou je vzdelanie. Čaká nás reforma vzdelávacieho procesu, pretože jedna epocha pravdepodobne končí? Aké vzdelanie vlastne potrebujeme? Je výroba publikácií a citácií, ich neustály rast, vedou? Migračné toky z Blízkeho a Stredného východu a Afriky do Európy narušili celú európsku spoločnosť. Neprebíha migrácia do Európy už dlhodobo? Koľko ľudí je vlastne dnes migrantmi aj v iných častiach sveta? Potrebujeme novú pracovnú silu, alebo si vystačíme sami? Nezmenia sa európske veľkomestá pod ťarchou imigrantov na monštruózne megapololy? Čo urobí neustály rast svetovej populácie a možná zmena podnebia? Poslednou témou je fenomén tejto doby – šport. Športový priemysel je vlastne opakom pravého ducha športu a jeho popularita je nepriamo úmerná sociálnosti v spoločnosti.

Kniha zachytáva dlhšie časové obdobie. K jednotlivým témam som napísal viac článkov v Ekonomických rozhľadoch, v týždenníku Slovo alebo v denníkoch Sme a Hospodárske noviny. Písal som o nich aj dizertačnú prácu. Preto napr. v odbornej literatúre sú staršie, ako aj novšie tituly. Niektoré publikácie a články boli inšpiráciou pre vznik jednotlivých kapitol. Vychádzam síce z nich, sú značne prepracované, aktualizované a zjednotené. Zjednocujúcim faktorom je idea nereálnych očakávaní v ekonomike, spoločnosti, politike a vo vzdelávaní, a ich neustále narastanie.

I. EKONOMICKÝM RASTOM DO ZÁHUBY

Nereálne očakávania ekonomického rastu a história

Aká je najväčšia katastrofa? Neviete? Je to jednoduché: rast HDP bol iba 1,3 % namiesto očakávaných 2,4 %.

Zásadným fenoménom a hitom našej epochy je premietanie a predpovedanie vývoja ekonomiky: **Aký bude rast HDP na budúci rok? Bol či nebol rast HDP v poslednom štvrtroku vysoký alebo nízky?** Kedy dobehneme štáty EÚ? Nepredbehnú nás ázijské ekonomiky? **Aké tempo rastu potrebujeme? Je svetová ekonomika v kríze? Aký bude rast – 2,3 % alebo 4,1 %?** Nachádzame sa dlhotrvajúcej kríze alebo je to len dočasná záležitosť? Čo je príčinou súčasnej recesie? To nie je otázka doby len na Slovensku, ale takmer v každej civilizovanej krajine sveta.

Ak niekedy bola problémom ekonomická kríza, čo bol negatívny rast – teda reálny pokles ekonomiky, dnes dochádza k panike už pri znížení skutočného ekonomického rastu oproti očakávanému. **Ekonomika je v recesii pri raste 1,2 % oproti očakávanému 2,2 %.** Avšak s ohľadom na dlhodobý vývoj, nielen za posledných 50 rokov, zistíme, že rast 1,2 % je vlastne nadpriemerný výsledok.

Ekonomovia Robert Barro a Xavier Sala-i-Martin (medzi prvými a nasledovaní) uvádzajú, že 16 najvyspelejších krajín vykazovalo v rokoch **1870 – 1990 priemerný rast ekonomiky 1,9 % (1870–1890 1,2 %; 1890–1910 1,5 %; 1910–1930 1,3 %; 1930–1950 1,4**

%; 1950–1970 3,7 %; 1970–1990 2,2 %). V USA sa úroveň HDP na obyvateľa zvýšila z 2 244 USD v roku 1870 na 18 258 USD v roku 1990, čo predstavuje priemerný rast 1,75 % ročne. Z údajov vyplýva, že historickému trendu sa vymyká povojnové obdobie obnovy ekonomík s priemerným rastom 3,7 %. V nasledujúcom období možno badať pokles k pôvodnej hladine.

Podobný trend môžeme pozorovať aj v raste produktivity. V prvých dvoch dekádach po II. svetovej vojne rástla produktivita vo vyspelých ekonomikách okolo 4 % ročne, v 80. rokoch spadla na 2 % ročne, na začiatku tohto milénia klesol rast produktivity na 1 % a v súčasnosti sa pohybuje pod hranicou 1 % (Tim Jacskon, *Prosperity without growth*, 2017).

Žijeme teda vo veľkom omyle, ktorý spočíva v tvrdení či skôr v presvedčení, že vyspelé ekonomiky dosahujú nízke tempá rastu HDP, teda okolo 1 % – 2 %. Lenže predpokladané a očakávané vyššie tempá ekonomického rastu – nad 3 %, považované za štandardné, sú odvodené z obdobia **po II. svetovej vojne, spojené s obnovou ekonomiky – totálne zničenej, s nízkou akumuláciou majetku**. Majetok bolo treba obnovovať a ekonomika rástla. Všeobecne, vojny alebo menšie **katastrofy podporujú ekonomický rast**: tornáda, cunami, búrky strhnú strechu, rozbijú okná alebo zvalia domy, povodne zničia mosty, mráz zničí vozovku. Na obnovenie sú nutné investície do infraštruktúry. Nastavilo sa tak krivé zrkadlo o možnostiach ekonomiky v dlhodobom období. **Falošné očakávania od potenciálu ekonomiky v dosahovaní tempa rastu spôsobili a spôsobujú viac škody ako úžitku.**

Žijeme v **dobe neustálych očakávaní budúcnosti**: v zlepšovaní stavu, životnej úrovne, životného štandardu, produktivity, príjmov a podobne. Očakávania modelujú, dávajú jej význam a interpretujú našu súčasnosť a zároveň – nech sú akékoľvek – formujú aj našu budúcnosť. **Teória očakávaní** od Roberta Lucasa celkom presne vystihuje vývoj v ekonomike a správanie subjektov v nej modelujúcich vývoj.

Obdobne je to pri menej vyvinutých, chudobnejších ekonomikách, ktoré dobiehajú bohatšie z okolitých regiónov, čo je aj prípad Slovenska. Ich tempá rastu sú vyššie – vyrovnávanie hladiny.

Očakávania priemerného tempa rastu v najvyspelejších svetových ekonomikách **nad 3 % v budúcich dekádach môžu byť nedosiahnuteľné a mylné, a môžu vytvárať atmosféru neprosperovania a neúspešnosti**. Naopak, zníženie očakávaní k hodnotám blízkym k historickým hodnotám intervalu **od 1 % do 2 %, môže viesť k upokojeniu celkovej nálady** v ekonomike, na kapitálových trhoch a v mediálnom priestore s pozitívnym vplyvom na investície (rast ziskov) a spotrebu (rast reálnych miezd).

Začarovaná formulka 3 % pochádza od známeho amerického ekonóma Milтона Friedmana, resp. monetaristov. Friedman navrhoval na základe skúmania dát monetárnej histórie v USA (1867 – 1960) **zvyšovať každoročne množstvo peňazí v ekonomike o 3 %**, a tým zaručiť dostatočné množstvo peňazí pre ekonomický rast. Podobné návrhy na základe kvantitatívnej teórie peňazí sa vyskytli už počas Veľkej hospodárskej krízy v roku 1929. Každoročné zvyšovanie množstva peňazí v ekonomike má zaručiť nielen stály rast ekonomiky, ale aj zvyšovanie blahobytu.

Zjednodušené: **Pravidelná expanzia** peňazí, riadená inflácia, zabezpečí expanziu ekonomického rastu a ten zabezpečí expanziu blahobytu. Expandujme a budeme všetci bohatí a šťastní. **Ale kam máme v konečnom dôsledku expandovať? Nepýtajme sa a expandujme!**

Posadnutosť ekonomickým rastom, jeho každoročným zvyšovaním pripomína **centrálne plánované ekonomiky a ich päťročné plány**: Pokiaľ sa plán nenaplní na 100 %, je zle. Čo robiť? Vykázať, že bol splnený alebo prekročený a všetci budú spokojní. Absurdné.

Krátkodobý, strednodobý a dlhodobý rast
a technologický pokrok

Za všetkými neracionálnymi očakávaniami rastu HDP, spotreby obyvateľstva stojí slávna okrídlená veta britského ekonóma J. M. Keynesa z prvej polovice 20. storočia: „V dlhodobom období sme všetci mŕtvi.“ Na prvý pohľad logická veta blízkeho priateľa najväčších logikov

tej doby B. Russella a L. Witgensteina, hovorí: „Zadlžujme sa a budúce generácie to za nás zaplatia. My sa však už nemáme z čoho zadlžovať.“ Dlhodobé obdobie sa vždy raz skončí a všetci sme už prakticky mŕtvi, čo si rovesník Hitlera a Stalina (rovnako opantaných smrťou) neuvedomoval. Keynesove učenie je síce ekonomickou verejnosťou vnímané v rámci verejného sektora, ale platí rovnako pre privátny sektor.

Ekonomická teória rozoznáva **tri hospodárske cykly**: 1. Kitchinov (krátkodobý), 18 – 40 mesiacov, kolísanie reálneho produktu (depresia, konjunktúra, boom, recesia); 2. Juglarov (strednodobý) – 6 – 11 rokov, spojený s investíciami do fixného kapitálu a 3. Kuznetsovove (18 rokov), resp. Kondratievove (54 rokov) cykly, príp. Schumpeterove inovačné cykly.

Prvé dva sa dajú ovplyvniť tou či onou politikou ekonomických a štátnych inštitúcií, ale podstatou stabilného rastu sú faktory dlhodobého rastu. Podľa neoklasickej teórie, dnes už azda všeobecnej ekonomickej teórie, je ním technologický pokrok. Čo je podstatou technologického pokroku? **Túto otázku si ekonómia nekladie.** Vieme definovať, čo je technologický pokrok – nový druh výrobku – lietadlo, výkonnejší výrobok, výrobok s novými funkciami, vyššia variabilita, **ale nevieme kam smerujeme – čo chceme. Niekedy sme mali jednoduchý cieľ – pokryť základné potreby – potravu, ošatenie, úkryt:** odstrániť ich nedostatok, získať moc nad prírodou a zabezpečiť stabilitu. Dnes ide o zvyšovanie komfortu a pohodlia, a pritom strácame schopnosť manipulovať s elementárnymi vecami, žijeme v nadbytku, a nevieme čo s ním. Nie je preto technologický pokrok ako motor ekonomického rastu výsledkom (a prejavom) **násilného trhového konkurenčného boja a nie výsledkom osvieteného ducha poznania, zveľaďovania a pokroku?**

Je alternatívou, aby zmyslom technologického pokroku bolo zachovanie života na Zemi? Či máme totálne ovládnuť Zem a pokoriť ju?

Jedným z motivačných ťahúňov ekonomiky **sú teórie výhod medzinárodného obchodu.** Veľmi zjednodušene: sú založené na tzv. komparatívnej výhode: Ak je u nás teplo, ľahšie dopestujeme ovocie a budeme sa naň špecializovať, ak je u suseda chladnejšie, zameria

sa na obilie. Špecializácia nám spoločne prinesie buď viac celkových produktov alebo úsporu nákladov – peňazí, ktoré môžeme investovať do niečoho iného. A tu je bod zlomu: **konkurencia nás núti neustále znižovať náklady, ktoré presúvame** do oblastí z nižšími mzdami – napr. dnes do Juhovýchodnej Ázie, zajtra do Afriky, a my samotní nemáme, resp. nevieme čo vyrábať, pretože základné potreby sú pokryté napr. z čínskej, vietnamskej alebo bangladéšskej výroby. Výsledkom je nezamestnanosť. Obrátene zároveň platí: **Ak Číňan vyrobí kabát za 10 eur, my za 20 eur, tak sa buď prispôbime alebo prehráme. Nechceme poľaviť z vlastného vysokého štandardu.** Tento jav má nepochybne pozitívny vplyv: prostredníctvom zvyšovania miezd v jednom regióne a relatívnemu znižovaniu v inom dochádza k vyrovnávaniu životnej úrovne (predovšetkým s Juhovýchodnou Áziou), ktoré sa v posledných dvoch storočiach diametrálne rozčeslo.

Úvahy vedené v duchu konvergenencie zastierajú skutočné perspektívy vývoja ekonomiky a jej potenciál v najbohatších krajinách. Trendy v rôznych odvetviach a medzi jednotlivými odvetviami, pri vysokej dynamike technologických zmien a možností v oblastiach informačných technológií, biológie a chémie, sú veľmi vágne. K tomu sa viaže aj veľa potenciálnych zmien v oblasti preferencií spotrebiteľov a pri alokácii zdrojov.

Z dnešného uhla pohľadu v krátkodobom a dlhodobom horizonte sa ako veľmi pravdepodobné javí, že tempá ekonomického rastu budú naďalej klesať. **Dôvodom je prehlbovanie nadvýroby tovarov.** Ak chceme doceliť ďalší pokračujúci ekonomický rast, musia sa nájsť voľné polia na jeho realizovanie. **Ak neexistujú, treba ich vytvoriť.** Ak sa tak nebude diať, ekonomická aktivita bude klesať, čo sa odrazí na stagnácii až poklese ekonomického rastu a na zvýšení nezamestnanosti. Najjednoduchšou a najschodnejšou cestou je nezamýšľať sa nad strednodobými a dlhodobými trendmi, dôsledkami a problémami, ale poháňať ekonomiku na dennodenne, mesačnej, štvrťročnej a ročnej báze. Krátkodobo sa dá ekonomika poháňať iba expanzívnu fiškálnou alebo monetárnou politikou.

Expanzívna monetárna politika a finančný sektor
ako záruka trvalého ekonomického rastu:
Šok a prebudenie v roku 2008

Expanzívna fiškálna politika pre nevyhnutnosť podpory podnikateľského sektora znižovaním daní a redukciou sociálnych programov a verejného sektora prakticky zanikla a preferuje sa reštriktívna fiškálna politika. Aj keď to nie je správne, pretože akákoľvek rozpočtová politika s deficitným financovaním verejného sektora je v podstate expanzívna. Preto sa na podporu ekonomiky a ekonomického rastu a moderovanie cyklických zmien a ekonomických kríz používa v súčasnosti výhradne **expanzívna monetárna politika**. Tá využívala **odporúčanie každoročne zvyšovať peňažnú masu o 3 %**.

Táto forma podpory ekonomického rastu našla svoje uplatnenie hlavne po liberalizácii finančného sektora v 90. rokoch a pokračovala v prvej dekáde nového milénia až do roku 2008. Vtedy neobmedzená dôvera vo fungovanie súčasného kapitalizmu, ekonomiky a globálnych trhov skolabovala. **Na riešenie krízy sa využila expanzívna fiškálna politika**. Ihneď po prekonaní hlavného prepadu a po určitom oživení ekonomiky nastal opäť príklon k expanzívnej monetárnej politike prostredníctvom kvantitatívneho uvoľňovania a nulových až záporných úrokových sadzieb. Lenže práve dlhodobé udržiavanie úrokových sadzieb na nízkej úrovni FED-om a ECB podporovalo opätovné **nafukovanie bublín na svetových finančných trhoch a v cenách nehnuteľností**.

Krach svetovej ekonomiky po roku 2008 bol zapríčinený krachom hypotekárneho a finančného sektora. Tento krach odkryl nielen diery v týchto segmentoch ekonomiky, ale poukázal na krehkosť celého globálneho ekonomického systému. Obyčajní ľudia sa začali až vtedy dozvedať, že svetová ekonomika je hlboko závislá na finančnom sektore a ten na pochybných finančných nástrojoch, derivátoch (od slova derivovať, odvodiť) a iných inováciách. Mnohí svetoví ekonómovia aj po tomto zlyhaní tieto finančné nástroje obhajovali a kritizovali ich zneužívanie alebo nesprávne používanie. Považujú **deriváty za olej, ktorý maže kolieska globálneho finančného sektora a ekonomické**

ho rastu. Samozrejme deriváty slúžia hlavne k nafukovaniu finančného sektora, kam smeruje kvôli vysokým obrátom, maržiam a ziskom značná časť svetových investícií. Finančný sektor postupne stráca akékoľvek prepojenie na reálnu ekonomiku, vôbec ju neodráža. Niečo však predsa len do nej presiakne, ale to nezodpovedá nárastu vo finančnom sektore. Ekonomika má slúžiť ľuďom, nie bankárom, a preto by **rôzne pochybné a jednostranné finančné nástroje, ktoré neslúžia** reálnej ekonomike mali byť zakázané.

Celkový majetok svetových bánk sa v rokoch 2003 až 2008 zdvojnásobil. Z čoho, keď vývoj svetovej reálnej ekonomiky tomu nezodpovedal? Britský ekonóm Andrew Farlow v knihe *Kolaps a jeho dôsledky* uvádza, že **podiel finančného sektora na celkovom svetovom HDP bol v r. 2007 7,5 %, pričom v r. 2004 iba 4,5 %.** A tiež, že tesne pred krízou mali londýnske clearingové banky v krátkodobých likvidných nástrojoch **približne 1 % majetku, v roku 1970 30 %.** **Goldman Sachs mala,** ako uvádza Farlow, **vo svete 900 pobočiek** – samozrejme na Kajmaních ostrovoch, v Paname a v iných daňových rajoch. Banka **Citigroup** mala pred krízou uložených v **amerických pobočkách 300 mld. a v zahraničných až 500 mld. dolárov,** pričom **navzájom si poskytovali finančné poistenie pri rôznych riskantných operáciách.** Tieto firemné zložitosti viedli aj k problémom pri uplatňovaní zákona o bankrote. V každej krajine platí iný zákon, čo sťažovalo, resp. neumožňovalo, presadiť bankrot.

V roku 2008 konečne padol aj **Bernard Madoff.** Dokázal prosperovať na **Ponziho schéme,** u nás známej ako pyramídová hra. Jeho spoločnosť fungovala **od roku 1960** až do decembra **2008.** Madoffova spoločnosť dosiahla hodnotu až 65 miliárd dolárov. Keď si klienti chceli vybrať 7 miliárd, nemal ich z čoho vyplatiť. Aj o tom je zázračný finančný svet. Ako to, že mu dovtedy na to neprišli? Myslíte, že neboli pochybnosti? **Dnes už žiadni Madoffovia neexistujú?**

Hlavnou primárnou príčinou vypuknutia finančnej krízy v r. 2008 bolo splasnutie bubliny na trhu s nehnuteľnosťami. A. Farlow uvádza, že **rast svetových trhov s nehnuteľnosťami medzi rokom 2003 a polovicou roku 2007, bol 90 %; v USA vzrástli ceny domov**

o 60 % a v Británii o 90 %, miera rastu v USA bola 12 % ročne. A ako rástli ceny na Slovensku? Cena bytu v eurách na m² vzrástla z 592 eur v roku 2002 na 1 511 eur v roku 2008 (1 226 eur v r. 2013), a v Bratislave zo 779 eur na 1 972 eur (1 660 eur v r. 2013). V polovici 80. rokov, ako píše autor na strane 57, pomer vlastných prostriedkov vložených do bývania bol cca 70 %, v roku 2007 50 %.

Na počiatku rozmachu hypotekárneho trhu stála politika amerických prezidentov B. Clintona a G. Busha proklamujúca, aby si každý kúpil vlastný dom. Išlo o podporu stavebného sektora a infraštruktúry. Ľudia na to nemali dostatok vlastných peňazí a museli si požiť. Na to bolo potrebné aby vznikli nové peniaze prostredníctvom rôznych finančných nástrojov a inovácií. Vláda vytvorila záruky na tieto úvery cez hypotekárne banky. Zároveň poskytovateľov hypotekárnych úverov podporovali priamymi stimulmi, a dokonca ich niekedy až nútili....? Išlo o expanzívnu monetárnu politiku krytú fiškálnou politikou. Výsledkom hypotekárneho boomu a jeho splasnutia nebola iba finančná kríza vo svete, ale **množstvo prázdnych domov a bytov v mnohých štátoch sveta, od USA cez Rusko a Čínu až po Európu, s výnimkou Nemecka a Japonska.**

Prepuknutiu novej krízy nikto neveril, pretože trh bol **zabezpečený cez rôzne dokonalé finančné deriváty, ktoré vymazávali akékoľvek riziko.** Ľudia sa nielen v dôsledku tejto scestnej politiky zadlžili, dom alebo byt nakoniec nevlastnili a mnohé nehnuteľnosti zostali ležať ladom. **Namiesto toho sa mohla uskutočňovať štátom podporovaná výstavba nájomných komunálnych a sociálnych bytov,** ktoré by poskytli slušnú strechu nad hlavou všetkým občanom bez zadlženia a za slušnú cenu.

Ďalším spúšťačom svetovej finančnej a hospodárskej krízy bol krach americkej banky **Lehmann Brothers,** ktorá mala v roku 2007 pákový efekt (leverage ratio) 38:1, a poisťovne **AIG.** Napríklad známa, globálne mocná a rešpektovaná spoločnosť **Goldman Sachs** vyhlasovala, že má dostatok peňazí, ale pritom sa obrátila **na FED 84-krát so žiadosťou o podporu** a bola šiestym najčastejším žiadateľom.